

Goran Matic
PIONIRI PROPAGANDE

2

Urednik
Zoran Kolundžija

GORAN MATIĆ

PIONIRI
PROPAGANDE
2

PROMETEJ
Novi Sad

SADRŽAJ

UVOD	7	Društvena mreža	240
NIKOLO MAKIJAVELI	31	Katolički korekcionista	248
Uvod	31	Jezuitska kontroverza	249
Biografija	38	Raskorak sa duhom vremena	251
Komedije i literarni opus	52	Nepopravljivi jeretik	254
Politika i država	60	MARTIN LUTER	259
Republika i hegemonija	66	Balkanizacija hrišćanstva	259
Uloga masa u politici	76	Ekonomija Rimokatoličke crkve	262
Patriotizam	82	Luter kao katolik	270
Religija	85	Devedeset pet teza	277
Metod	91	Reakcija Vatikana	283
Makijavelijeva etika	95	Eskalacija sukoba	291
Naturalizam, retorika, „umori“	105	Sabor u Vormsu	298
Demonizacija	113	Nova verska politika	303
Stereotip i racionalizacija	130	Muzička propaganda	306
Makijavelizam – između eufemizma i disfe- mizma	140	Muzički ambijent	306
Savremeni pogledi	144	Štampana propaganda	343
Humor – socijalne interakcije	149	Totalna propaganda	422
Propagandni kraj	151	Post festum	452
ERAZMO ROTERDAMSKI	156	TOMAS KROMVEL	459
Dva Erazma	158	Razvod branitelja vere	459
Obrazovanje	161	Ministar Kromvel	464
Književni početak	166	Totalna kampanja	472
Aldo Manucio	169	Kontrola percepcije	486
Pohvala ludosti	171	Propagandni teatar	491
Julije isključen iz raja	179	Kromvelov pad	495
Johan Froben	184	U Taueru	502
<i>Biblija</i> – Primljeni tekst	187	Propagandne balade	510
Polemike	196	Henrijevi motivi	515
Potera za „čistom doktrinom“	203	Kranmerova igra	517
Kritika Crkve	208	Foksova propaganda	524
Politika	211	EPILOG	531
Reformacija	216	BIBLIOGRAFIJA	541
Polemika sa Luterom	229		
Obrana pozicije	234		

UVOD

U prvoj knjizi predstavljeni su začetnici razaranja ideološke hegemonije, u vidu kasnosrednjovekovnih disidenata Rimokatoličke crkve. Posle njih su na tranzicionu društvenu scenu stupili akteri čija imena su postala ikone društvenih promena. Oni su u velikoj meri oblikovali kulturu ranog modernog doba. Imena Nikole Makijavelija, Erazma Roterdamskog i Martina Lutera vekovima su bile odrednice na svetskoj društveno-političkoj i verskoj sceni, dok je Tomas Kromvel obeležio verski prevrat u Engleskoj i predstavlja neraskidivi deo istorije dinastije Tjudor i Anglikanske crkve. Njihovo nasleđe teče i danas u savremenim društvenim i političkim tokovima na globalnom, nacionalnom i lokalnom planu.

Za Rimokatoličku crkvu XVI veka, oni su predstavljali četiri jahača apokalipse. Okarakterisani su kao: Satanin sin, dijabolični i krvavi Makijaveli; nepopravljivi jeretik i zabranjeni autor Erazmo; bezbožnik, buntovnik i raskalašni monah Luter; i lažljivi izdajnik Kromvel. Hvala leći postupke ozloglašenog Ćezara Bordžije, Makijaveli je postao još i „đavolov advokat“. Erazmo je zaključao vrata raja za papu Julija II i pustio lik Ludosti u javnost. Luter je proglasio papu za Antihrista i „Vavilonsku bludnicu“. Kromvel je obavio posao ključnog menadžera kralja Henrija VIII u obračunu sa Rimokatoličkom crkvom u Engleskoj.

Posledice njihovih dela ugrađene su u temelje modernog doba i prisutne su i danas. Njihove ideje, delovanje i sudbine predstavljaju dragoceno istorijsko iskustvo za sve učesnike borbe za društvenu moć. To se posebno odnosi na one koji nastoje da razaranjem ideološke hegemonije, ostvare promene u strukturi poretka i kreiraju novi društveni model. U osnovi takvog delovanja nalazi se propaganda i njena moć uticaja na najšire društvene slojeve.

Makijaveli je skinuo religiju sa božanskog pijedestala, tretirajući je kao zemaljski „instrument vladanja“ (instrumentum regni). Zbog realnog sagledavanja i opisivanja borbe za društvenu moć i njenih učesnika, posthumno je preuzeo na sebe odijum opisanih negativaca i njihovih postupaka, a njegovo ime postalo je sinonim manipulacije, obmane, prevare i nemorala u društvenim odnosima. Izgledalo je kao da ništa od tih moralno problematičnih odrednica nije postojalo pre Makijavelija, i da ih je on uveo i promovisao, a ne zapazio i opisao. Makijaveli je izneo istine o karakteru politike koje su primatolozi XX veka okarakterisali kao evolutivno nasleđe primata. Da bi ostvarili svoje društvene ciljeve i egzistenciju u grupi, primati su razvili sposobnost da utiču na druge pripadnike grupe, putem saradnje, obmane i manipulacije, da stalno balansiraju između konkurencije i saradnje, sukobljavanja i mirenja, sa istim pojedincima. Time se realizuje društvena moć, kao sposobnost pojedinca ili grupe, da ostvare njihove parcijalne interese i volju u zajednici, i kada je to protiv interesa ili volje drugih. Pitanje morala, društvenih vrednosti i religije je u takvom gledištu politike drugorazredno.

Erazmo se koncentrisao na moralnu dimenziju hrišćanstva, ismevajući zemaljsku crkvu kao instituciju koja se odvojila od izvornih poruka i potonula u zloupotrebe i spoljašnju versku praksu. Neuhvatljivi Erazmo migoljio se kao jegulja između katolicizma i reformacije, papstva i Lutera. Formalno je ostao katolik, ali je odbio kardinalski šešir. Snažno se zalagao za korekciju katolicizma, ali je odbijao reformaciju i Luterovu teologiju. Kao autor između 10% i 20% svih prodatih knjiga u Evropi do 1530,¹ uticao je ne samo na štamparsku industriju, već i na emancipovanje i fragmentiranje čitalačkog auditorijuma.

Dok je ekskomunicirani Luter gradio novu veroispovest izvan Katoličke crkve, Erazmo je uspešno razarao ideološku hegemoniju, iz samog epicentra vladajućeg poretka i Crkve. U nastojanju da afirmiše izvorno hrišćanstvo i racionalni pristup u tretiranju filozofije, religije, teologije i društvenih pitanja, on je bez namere da naruši vladajuću ideološku hegemoniju Katoličke crkve, uspešno razbijao tadašnje stereotipe i samu konstituciju poretka. Kao i u slučaju Makijavelija, dela su mu posthumno završila 1559. godine u Indeksu zabranjenih knjiga „I klase“, gde su bili svrstani autori sa apsolutnom zabranom svih dela, ali su i pored toga opstala i nastavila svoju propagandnu misiju.

¹ Galli, Mark, Ted Olson: *131 Christians Everyone Should Know*, Holman Reference, Nashville, 2000, str. 343.

Luter je iskreno želeo obnovu ujedinjenog ranog hrišćanstva, ali je doprineo razbijanju srednjovekovnog jedinstva crkvene i svetovne vlasti u zapadnom hrišćanstvu. Revitalizovao je izvorne poruke svetog Pavla, uz eliminisanje crkvenih institucija i prakse, koji nemaju uporište u *Bibliji*, uključujući i papu. Njegov koncept „samo *Sveto pismo*, samo vera, samo milost“ (sola scriptura, sola fide, sola gratia), uz sveobuhvatnu i dinamičnu propagandnu kampanju, obezbedio je ideološku podlogu za verski i ukupni društveni prevrat. Današnja svetska mapa vernika je u velikoj meri posledica Luterovog delovanja. Od oko 2,4 milijarde hrišćana, 1,3 milijarde su rimokatolici, blizu 900 miliona protestanti i oko 250 miliona pravoslavci.

Kromvel je bio oličenje pragmatizma i birokratizacije vlasti, iza kojih je uvek mogla da se sakrije prava moć i odgovornost za nepopularne poteze. Vodio je borbu protiv idolatrije, upravljao je raspuštanjem manastira i preuzimanjem crkvene imovine u interesu kralja. Svi su znali da kralj Henri VIII diktira politiku, ali im je svima odgovaralo, baš kao i samom Henriju, da za to bude odgovoran Kromvel. Njegovo uspešno administriranje ekonomski je ojačalo kraljevstvo.

U osnovi, sva četvorica su dala doprinos razaranju ideološke hegemonije u Gramšijevom smislu, ali iz različitih uglova. Makijavelijev teorijski opus je to činio posthumno, Erazmo kapilarnim nagrizanjem hegemonije ekstenzivnom izdavačkom kampanjom, Luter propagandnim udarom na centar gravitacije sa početne marginalne pozicije, a Kromvel eliminisanjem tradicionalne veroispovesti i statusa Rimske crkve, sa pozicije vlasti.

Oni su udarili pečat na društvenu tranziciju koja se odvijala od XIII veka. To nije bilo moguće bez korekcije društvene pozicije religije. Društveno-ekonomske promene su dostigle tačku u kojoj je religija u vidu sidra ograničavala dalje kretanje. Pored toga što je predstavljala aparat ideološke hegemonije, Rimokatolička crkva je zauzimala posebno mesto u političkoj ekonomiji i strukturi poretka, kao partner, a često i rival sekularnim vlastima i ekonomskim faktorima. Pozivanjem na natprirodnu podršku izgradila je i branila poziciju verskog monopoliste, nastupajući kao kompanija čiji je cilj maksimiziranje prihoda. Kao svaki monopolista, nastojala je da eliminiše konkurenciju i legitimiše se kao jedini zvanično dozvoljeni izvor duhovnih dobara.

Ekonomski rast, urbanizacija i društvena stratifikacija, uz razvoj srednje klase, uticali su i na izmenu tražnje na duhovnom tržištu. Sa druge strane, nastojeći da ostvari koristi od ekonomskog razvoja, Crkva je vukla poteze koji su ugrožavali njenu reputaciju, i samim tim kre-

dibilitet verovanja, njenu ekonomiju i poziciju u strukturi poretka. To je otvorilo vrata za konkurentske ideje i aktivizam njihovih nosilaca. U knjizi su analizirane okolnosti koje su dovele do ukidanja verskog monopola Rimokatoličke crkve u delovima Evrope.

U skladu sa Gramšijevim pristupom, nove društvene snage tražile su promenu odnosa u jednačini društvenog poretka, na liniji: sila i saglasnost; prinuda i ubeđivanje; država i crkva; političko i civilno društvo; politika i moral; nasilje i obmana, itd.² Hegemonija, kao izraz političkog, kulturnog ili ekonomskog uticaja, ili dominacija jedne nacije, etničke, ekonomske, i uopšte, uže društvene grupe nad drugima, bila je ozbiljno narušena. U državama i državnim entitetima, slobodnim gradovima i kneževinama, vladajuća ideologija, u vidu religijskog koncepta Rimske crkve, bila je duboko integrisana u društvenu svest i činila je osnov hegemonije.

Početak XVI veka, nivo njenog reprodukovanja i obnavljanja u najširoj javnosti, bio je ugrožen kontroverznom verskom praksom i teologijom, još više verskom ekonomijom. U srednjoj Evropi, posebno na nemačkim teritorijama, dodatno nezadovoljstvo izazivalo je odlivanje crkvenih nameta Rimu. Kritike Rimokatoličke crkve bile su prisutne nekoliko vekova. Kao ideološki hegemon i verski monopolista, ona je standardno reagovala stvaranjem prepreka za konkurentske ideje i njihove nosioce. Kako je njen verski monopol imao snažnu institucionalnu moć i tesne veze sa svetovnim vlastima, rivali su bili suočeni sa nepremostivim preprekama za nastup na verskom tržištu. Protiv njih su bili aktivirani mehanizmi jeresi ili otpadništva, zakonske zabrane i sekularni progoni.

Ključni udar na katolički monopol izvršio je Martin Luter, ne samo kritikom, već i plasiranjem nove veroispovesti uz legitimisanje vladavine po nižoj ceni, eksproprijaciju crkvene imovine i ograničavanje prava dotadašnjeg verskog monopoliste. Ukidanje katoličkog monopola vodilo je ka novim modelima organizovanja hrišćanskog društva i izgradnji novih verskih institucija. Taj proces se naziva „konfesionalizam“, i odnosi se na uspostavljanja novih teritorijalnih crkava kao lokalnih verskih monopola, uz partnerske odnose vlasti i sveštenstva novoosnovanih crkava. Time je na delovima nemačkih teritorija bio otklonjen pritisak snažne nadržavne crkvene organizacije čiji se centar nalazio u drugoj državi. Taj trend se proširio i na sever Evrope.

² Gramsci, Antonio: *Selections from Prison Notebooks* (ed. and transl. Quentin Hoare, Geoffrey Nowell Smith), ElecBook, London, 1999, str. 387.

Štamparska hiperprodukcija Erazma i Lutera uticala je na proširenje komunikacionih kanala i formiranje najpre „internog javnog mnjenja“ obrazovane elite, kako među plemstvom i klerom, tako i unutar srednje klase u usponu. Permanentnim izdavačkim poduhvatima njihove ideje su se prelile na najšire društvene slojeve. I dok je Erazmo koristio isključivo štampane medije i njihove drugostepene efekte, Luter je pokrenuo totalnu propagandu koja je obuhvatala usmenu, muzičku, vizuelnu i ritualnu dimenziju. Model totalne propagande koristio je i Kromvel u Engleskoj. Luter je uspeo da ostvari prevrat „pasivnom revolucijom“, dok je Kromvel upravljao promenama sa pozicije centralne vlasti i uz zakonodavne aktivnosti.

Moćna Rimokatolička crkva je na kraju morala da prizna poraz u delovima Evropskog kontinenta i u Engleskoj. Kasnosrednjovekovna hrišćanska država, koja je nastojala da upravlja životima i mišljenjem svih vernika, bila je prinuđena da uzmakne sa niza pozicija i da prihvati novi odnos religije i politike. Tamo gde je Rimokatolička crkva zadržala svoj društveni status, bilo je zaoštreno pitanje lojalnosti i pravovernosti vernika. Slično se dešavalo i na područjima reformisanog hrišćanstva. Borba za srca i duše vernika nije se odvijala samo propagandnim sredstvima, već represijom i nasiljem. Na katoličkoj strani aktivirana je inkvizicija sa lovom na veštice, praktikante magije i jeretike. Na protestantskoj je isto tako bila prisutna demonološka bitka, ali i borba protiv jeresi koja se odnosila na katoličke vernike. I jedna i druga strana želele su da ostvare verski monopol i da upravljaju mišljenjem ljudi. Put do kulturne pluralizacije vodio je preko žestokih verskih ratova u XVI i XVII veku, koji su pospešili nastanak evropskih država. Tek je uspostavljanje institucionalnih mehanizama i nove ideološke saglasnosti dovelo do kontrole i pacifikovanja sukoba.

Četiri veka kasnije, nemački lideri poželevi su da upravljaju životima i mišljenjem svih ljudi u Nemačkoj, obnavljajući na političko-državnom planu efektivne propagandne strategije obe suprotstavljene strane. Od srednjovekovne crkve preuzeli su vladanje dušama, a od protestantske koncept pripadnosti zajednici i kolektivne akcije. Preuzeli su od obe strane mehanizme obračuna sa nepodobnim idejama, pojedincima i društvenim grupama. U velikoj meri su instrumentalizovali i agresivni Luterov anti-judaizam. Dobro je poznato kako se završila ta istorijska epizoda.

Posle dva svetska rata, vodeća ideologija Zapada snažno je promovisala ideje slobode i demokratije, ali isključivo kroz interesnu dioptriju SAD. Kao što je početkom ranog modernog doba verski monopolista održavao i branio svoju poziciju, SAD i kolektivni Zapad su nastojali, i

dalje nastoje, da ostvare i održavaju ideološki monopol. To čine preko složene interakcije različitih struktura moći, uključujući političke lidere, interesne grupe, korporacije, nevladin sektor i medije. Pri tome se otvoreno pozivaju na pravila koja proklamuje Vašington i Brisel, negirajući međunarodni pravni poredak. To izražava i stalno promovisani zapadni izraz „međunarodna zajednica“, u vidu „kukavičjeg jajeta“, jer se radi o SAD i zapadnim državama. Pravilan izraz treba da bude „zapadna zajednica“ ili „zapadna međunarodna zajednica“, ali se upotrebom paravana „međunarodna zajednica“ interesna politika Vašingtona i Brisela propagandno prikazuje kao univerzalna. Uz stalnu mantru prožetu pojmovima slobode i demokratije, to se promovise kao vrhunac humanističkih i progresivnih vrednosti. Veliki deo sveta, pa i stanovništva Zapada, to ne smatra istinom, već propagandom.

Na ideološkom planu, Zapad se nalazi u sličnom procepu kao zapadno hrišćanstvo početkom XVI veka. Predstavljalo je nespornu ideološku matricu i jedinu opšte prihvaćenu religiju, ali je njen aparat na čelu sa rimskim papom bio ozloglašen zbog ponašanja, i političkih i ekonomskih pozicija. Dok je hrišćanstvo promovisalo ljubav i milosrđe, Crkva je razvijala svoj politički uticaj i ekonomiju, i surovo se obračunavala sa onima koji su na to ukazivali.

Sličan proces odvijao se pet vekova kasnije. Posle pada Berlinskog zida, uz snažnu promociju slobode i demokratije, nade najširih društvenih slojeva prema boljem i humanijem svetu bile su uperene u američko vođstvo i ujedinjenu Evropu. Međutim, vladajuće elite posegnule su za promocijom interesa pojedinih društvenih grupa i korporacija na štetu ostalih, i društva u celini. Na ideološkom planu, orijentisale su se na propagandu hipermedijalizacijom, i na nove političke formacije izražene nevladinim sektorom, prikrivajući suštinu svog delovanja.

Istorija uči da proces naglašenog propagandnog modeliranja društva vodi do eskalacije kriznog procesa, i do razaranja ideološke hegemonije i saglasnosti o vladajućem poretku. To je primetio politikolog Zbignjev Bžežinski (1928–2017), svestan slabljenja američkog ugleda i liderstva u svetu. Početkom 2012. godine, istakao je da je dve decenije posle raspada Sovjetskog Saveza, Zapad potrošio svoj istorijski kredit, i da nikakva propaganda to ne može prikriti. Ukazao je na fenomen globalnog političkog buđenja, u pravcu otvorenog iskazivanja političke samosvesti koja razara nepravedni društveni poredak.³ Njegove brige bile su usme-

³ Luce, Edward: „Lunch with the FT: Zbigniew Brzezinski“, *The Financial Times*, January 13, 2012; Симонова, Инна: „Збигнев Бжезинский – КП: Америка потеряла чувство меры во внешней политике“, *Комсомольская правда*, 5. 2. 2012.

rene na očuvanje američkih pozicija na globalnom planu, i bez predloga o novom, multilateralnom i izbalansiranim međunarodnom poretku.

U godinama posle ovih ocena jednog od vodećih američkih politologa XX veka, postajalo je sve očiglednije da se realnost sve više udaljava od kulturne konstrukcije stvarnosti koju nameće Zapad. Kako se taj raskorak bude povećavao, tako će slabiti moć pretendencata na ideološki monopol, što se po pravilu kompenzuje zastrašivanjem i represijom.

Nekada je Katolička crkva, integrisana u kulturni sistem i društveni poredak, branila svoju „versku čistotu“ tretirajući razna narušavanja društvenih konvencija kao ugrožavanje ili odstupanje od religije. Gramši je hrišćansku religiju, u periodu prelaza iz srednjeg veka u moderno doba na Zapadu, tretirao kao hegemoniju. Ona je činila ključnu ideološku matricu, iz koje su proisticali: moral, društvene norme i zakoni. Na njenoj osnovi počivali su rituali, umetnost, arhitektura, muzika, odnos prema nauci i magiji, itd. Odstupanje od bilo kog elementa religijske matrice, ali i društvene konvencije, moglo je biti tretirano kao podrivačka delatnost i ugrožavanje temelja religije. Takve aktivnosti obeležene su kao jeretičke i za njih su bile određene kazne.

Pojam jeres potiče od grčke reči „herezis“ (ἕρεσις), što znači izbor ili mišljenje. U hrišćanstvu je označavao mišljenja koja odstupaju od hrišćanskih dogmi. U grčkoj verziji Novog zaveta, pojam se javlja u Delima apostolskim (5:17; 15:5; 24:5; 24:14; 26:5, 28:22), prilikom ukazivanja na sektaštvo sadukeja, nazarena, fariseja i druga odstupanja. U Prvoj poslanici Korinćanima (11:19), Galatima (5:20) i Drugoj Petrovoj poslanici (2:1), radi se o upozorenjima na lažne proroke i doktrine. Pored jeresi, prisutan je i pojam apostazija (ἀποστασία) ili „otpadništvo“, kao odricanje od hrišćanske vere i odbacivanje Isusa.

Koncept „verske čistote“ očuvao se vekovima, prelio se na ideološki teren, i standardizovan je u raznim modelima represije i propagande. Komunisti su koristili izraz „moralno-politička podobnost“, u Americi su posle „makartizma“ i „procene lojalnosti“,⁴ bili istaknuti pojmovi „politička korektnost“, „moralna jasnoća“ i „kultura odbacivanja“, a u Londonu je akcenat bio na „mišljenju i izražavanju u kontekstu“. Radi se o poznatim istorijskim mehanizmima gušenja slobode izražavanja, podsticanja netolerancije uz zastrašivanje, pretnje i kažnjavanje. Orvel

⁴ Predsednik SAD Hari Truman je izvršnim naređenjem 9835 započeo program procene lojalnosti zaposlenih u saveznoj upravi 1947. godine, što se proširilo i na druge društvene strukture. Predsednik Dvajt Ajzenhauer je 1953. ojačao i proširio ovaj Trumanov program. FBI je formalizovao tajni program „prljavih trikova“ pod imenom COINTELPRO, a formirana su i posebna kongresna tela za borbu protiv „subverzivnih aktivnosti i propagande“.

je to nazivao „policija misli“.⁵ Sve se svodi na pritisak da se činjenice tumače sa stanovišta određenih ideoloških vrednosti, dok insistiranje na objektivnosti i drugi pogledi predstavljaju remetilački faktor. Takav pristup neguju različite strane u podeljenom savremenom svetu.

Tri decenije posle pada Berlinskog zida i disolucije Sovjetskog Saveza, sve je očiglednije da hladni rat nije tada prestao, i da je sve vreme nastavio da se odvija kroz različite faze. Na to upućuje i definicija američkog Ministarstva odbrane iz 2009. godine, koja navodi da je hladni rat:

„Stanje međunarodne napetosti u kome su političke, ekonomske, tehnološke, sociološke, psihološke, paravojne i vojne mere blizu otvorenog vojnog sukoba koji bi uključivao regularne vojne snage u službi ostvarenja nacionalnih ciljeva.“⁶

U definiciji se ne pominje NATO, jer je ovaj savez američki globalni vojni servis. Stvarni kraj hladnog rata može obeležiti jedino ukidanje NATO-a i odvajanje evropskih država iz odbrambenog saveza sa SAD. Uostalom taj savez služi isključivo kao sredstvo za izražavanje američke političke i vojne moći u globalnim razmerama, pri čemu je Evropa samo sledbenik, a UK se pojavljuje kao američki nadzornik, iz čega crpi svoju evropsku i širu međunarodnu poziciju. Hladni rat se odvija i u prvim decenijama XXI veka, i to u istom onom zaoštrenom vidu kao posle II svetskog rata.

Kao što savremeni istoričari, radi lakše orijentacije, dele Stogodišnji rat kraljevina Engleske i Francuske (1337–1453), na četiri osnovne faze, tako će budući istoričari tretirati prve decenije XXI veka kao jednu od faza hladnog rata. Davni Stogodišnji rat bio je u znaku žestokih ratnih dejstava, mirnih perioda, epidemija, incidentnih situacija, promena koncepta ratovanja, ali i snažnog jačanja nacionalne kohezije unutar obe strane.

Hladni rat takođe ima svoje karakteristične faze. Za sada bi se mogao podeliti na četiri osnovne:

Prva faza 1945–1991. godine. Odvijala se kroz četiri decenije otvorenog rivaliteta supersila SAD i SSSR-a, radi ostvarivanja međunarodne dominacije. Rivalitet supersila izražavao se u svim domenima međunarodnih odnosa: političkim, vojnim, ekonomskim, kulturnim, naučno-tehnološkim, sportskim, i drugim. Karakteristični aspekti ove faze

⁵ Orwell, George: 1984, Martin Secker & Warburg Ltd., 1949.

⁶ Department of Defence Dictionary of Military and Associated Terms, 12 April 2001, str. 94.

hladnog rata su politički i vojni savezi, propagandni i ideološki rat, agresivni pritisci i mešanje u unutrašnje stvari drugih zemalja, militarizacija društva i nuklearni balans. Završila se disolucijom Sovjetskog Saveza, Varšavskog pakta i Jugoslavije 1991.

Druga faza 1991–2014. godine. Akcenat je bio na „mekoj moći“, podržanoj silom. Rusija je prihvatila korekciju ideološke hegemonije i političkog sistema, ali je zadržala snažnu vojnu silu i nuklearni arsenal, neophodne za odbranu države. Konsolidaciju Rusije u prvoj deceniji XXI veka, pojedini zapadni autori su počeli da tretiraju kao obnavljanje hladnog rata ili „novi hladni rat“.⁷ U suštini, ne radi se o novom hladnom ratu, već o jednoj od faza onog istog starog rivaliteta SAD i Rusije, sa izmenjenom mapom učesnika i metodama delovanja.

Treća faza 2014–2022. godine. Počela je bitkom za Ukrajinu, zbog nastojanja NATO da izađe na zapadne granice Rusije. Pored širenja NATO, jačana je EU kao naddržavna struktura uz ograničavanje suvereniteta država članica i kandidata.

Četvrta faza počela je 2022. godine. Nju obeležava ruska vojna intervencija u Ukrajini. Vraćena je „gvozdena zavesa“ iz prve faze hladnog rata sa nastojanjem da se Rusija potpuno izoluje u međunarodnim odnosima. Ključne karakteristike ove faze su agresivna antiruska propaganda, militarizacija društva i uzdizanje vojne industrije. Države EU nalaze se u fazi preorijentacije sa društveno-ekonomskog koncepta „prednosti mira“, na vojni kolosek, a Evropska komisija gura celu Evropu na ratnu privredu.

Drugi mandat Trampa kao predsednika SAD, od 2025. godine, doveo je do preispitivanja ideološke i propagandne dominacije političkih snaga na liniji liberalizma i američke „duboke države“. U tom procesu SAD će voditi računa da ne dođe do osporavanja američkog liderstva. Sa druge strane, Brisel je nastavio sa liberalnim mesijanstvom. Krajem 2024. godine, osporio je parlamentarne izbore u Gruziji kao „rusko mešanje“, i podstakao poništavanje predsedničkih izbora u Rumuniji zbog navodnih ruskih sajber-napada i korišćenja društvene mreže Tik-Tok. Radi se o tradicionalnom propagandnom narativu, prema kome liberalne elite mogu da favorizuju određene kandidate na izborima širom Planete i vode kampanju protiv njihovih protivkandidata, u interesu navodne borbe za demokratiju. To se ne tretira kao mešanje u izbore, dok se za svaki drugačiji rezultat vodi kampanja o ruskim ili kineskim malignim uticajima.

⁷ Lucas, Edward: *The New Cold War: Putin's Russia and the threat to the West*, Palgrave Macmillan, 2008.

Rusija i zemlje BRIKS-a tretiraju izborna pomeranja na Zapadu kao poraz neodržive ideologije i njene propagandne matrice. Zaoštavanje ekonomsko-socijalnih problema ograničava efektivnost svake nametnute ideologije, a uporišta osnovne društvene kohezije traže se u tradicionalnim vrednostima i izvan vladajuće ideologije.

Pojmovi kao marksizam, komunizam, socijalizam, modernost, postmodernizam, globalizam i liberalizam, predstavljaju ideološke ljuštore, nespojive sa savremenim društveno-ekonomskim kretanjima, različitim kulturnim tradicijama i mišljenjima najširih slojeva. Intencije unilateralnog globalizma i liberalizma, suočene su sa snažnom utemeljenošću kulturnih paradigmi u društvenoj svesti najširih slojeva, od kojih se mnoge tretiraju kao istorijski prevaziđene. To se odnosi na religijske obrasce, specifične kulturne matrice, tradicionalne vrednosti i modele života.

U savremenom društvu su ugašene lomače, ali ne i ideološko zastrašivanje, uz mehanizme obračuna sa neposlušnima i nepodobnima. Propagandni repertoar ataka na reputaciju i kredibilitet, uz upotrebu aparata represije iskonstruisanim razlozima, dobro je poznat i opisan je u knjizi *Moć uveravanja*. Kreira se društvena klima kako bi se kritičari zapadne geopolitike, i s njom povezane ideologije liberalne demokratije, uklonile iz političkog života. Taj propagandni repertoar kreće se od narušavanja ugleda, glasina, ritualnog klevetanja, kampanje „legitimne mržnje“, dehumanizacije, „kulture otkazivanja“, zastrašivanja, ucena, pritisaka na porodicu i okruženje, pa sve do ataka na život. U samoj EU došlo je do žigosanja suverenističkih i mirovno orijentisanih vlada mađarskog premijera Viktora Orbana i slovačkog premijera Roberta Fica.

Koncept klevetanja i zastrašivanja opisao je rumunski član Evropskog parlamenta George Piperea:

„Evropska komisija je opsednuta idejom rata i trkom u naoružanju. Vodeća uloga u toj opsednutosti bila je data staroj lenjinističkoj paroli 'ko nije sa nama, taj je protiv nas'. Ljudi ili ličnosti koji govore o miru i o realnim problemima našeg sveta – kao što su siromaštvo, glad, gubitak prava i slobode – proglašavaju se za neprijatelje, ekstremiste.“⁸

O tome svedoči uvođenje verbalnog delikta i krivičnog progona, u pojedinim zapadnim zemljama, zbog odnosa građana prema rodnoj, ekološkoj, ili migrantskoj agendi. U suštini, revitalizovan je raniji koncept verskog monopoliste koji brani svoju poziciju, samo što su sada,

⁸ „Rumunski evro-poslanik: Sve zemlje u EU odvajaju 0,25 odsto svog BDP za podržavanje Ukrajine“, Portal Fakti, 24. 12. 2024, <http://fakti.org/globotpor/rumunski-evro-poslanik-sve-zemlje-u-eu-odvajaju-0-25-odsto-svog-bdp-za-podrzavanje-ukrajine>

umesto dominikanaca i jezuita, na sceni zapadne vlade, njihove službe, nevladine organizacije i medijski moguli sa uticajem na javnu sferu.

Cilj propagandne kampanje, uz salve etiketiranja, je potpuna diskreditacija. U izbornim kampanjama koriste se standardni stereotipi: ruski kandidat, anti-EU, fašista. Oni su opravdanje za krivične progone, pa i atake na život, jer se kritičari u propagandnoj kampanji proglašavaju za „omražene ličnosti“. Čak i neuspeli atentati mogu biti korisni, jer se „targetiranim osobama“ ograničava pristup javnosti iz bezbednosnih razloga, i zastrašuju se njihovi simpatizeri.

A istina je jedna i neopoziva. Rodna agenda je kulturni konstrukt, ali biološki nenaučna. Kod zelene agende političko-ekonomski interesi uskih grupa i moćnih korporacija su ispred naučnog odnosa prema klimatskim promenama.⁹ To je bio slučaj i sa epidemiološkom agendom 2020, koja je, pored gušenja demokratije, omogućila vladajućim strukturama koruptivni pakt sa farmaceutskom industrijom. EU i vlade zapadnih država tada su se u punoj meri iskazali kao instrumenti banaka i globalnih korporacija za političku kontrolu stanovništva.

Sve te ideološke agende se u kulturnoj konstrukciji stvarnosti tretiraju kao istinite, mada pripadaju konstruktivnom „post-istina“. Njime se označavaju stavovi, izjave i navodne informacije koje postaju „istine“, kada ih javnost prihvati. U prvom planu je veština oblikovanja sadržaja i održavanje toka plasirane naracije. Na talasima fikcija i aspirativnih narativa, razlike između istine i laži postaju irelevantne. Kako navodne „istine“ imaju afilijativna obeležja i mogu da mobilišu javnost, među zadacima propagandista su: analiza podataka o karakteristikama ciljne publike i praćenje u realnom vremenu efekata tvrdnji o tim navodnim „istinama“.¹⁰

Oksfordski rečnici proglasili su „post-istinu“ za pobednički izraz 2016. godine. Definisali su ga kao pridev „koji se odnosi na okolnosti u kojima objektivne činjenice manje utiču na oblikovanje javnog mnjenja, od pozivanja na emocije, lična uverenja i iskreirane storije“.¹¹ Reč „post“

⁹ Matematički model srpskog geofizičara Milutina Milankovića pokazuje koju količinu sunčevog zračenja primaju različite geografske širine u određenom delu godine. Zasnovan je na kombinaciji astronomskih faktora: promeni orbite rotacije Zemlje oko Sunca svakih 100.000 godina (ekscenititet), nagibu ose rotacije Zemlje svakih 41.000 godina, i promeni orijentacije Zemljine ose (precesije) u odnosu na svemir svakih 26.000 godina. Kretanje polova na Zemlji, u intervalima 3.600–3.700 godina, takođe dovodi do preraspodele hladnih i toplih zona. Ovi astronomski procesi odlučujuće utiču na klimatske promene.

¹⁰ Kalpokas, Ignas: *A Political Theory of Post-Truth*, Palgrave Macmillan, 2019, str. 9.

¹¹ „'Post-truth' named word of the year by Oxford Dictionaries“, *The Guardian*, 15 Nov 2016, www.theguardian.com/books/2016/nov/15/post-truth-named-word-of-the-year-by-oxford-dictionaries

u konstruktu „post-istina“ označava da je određeni događaj ili kontekst, povezan sa vremenom u kome je postao nevažan ili irelevantan.

Izraz post-istina prvi put je upotrebljen u eseju srpskoameričkog dramskog pisca Stiva Tešića, u časopisu *Nation* iz 1992. godine.¹² Napisao je da su u slučaju *Votergejt* trijumfovali istina i demokratija, dok je u skandalu tajnog izvoza oružja u Iran (1981–1986), istina postala potpuno nevažna. Administracija Ronalda Regana uništila je veliki deo dokumentacije i ponudila je javnosti „žrtvene jarce“ na nižem nivou. Američki predsednik ubedio je javnost da nije bio u toku, niti da je znao za njihove postupke. Tešić je naveo:

„Ubrzano postajemo prototipovi naroda o kome su totalitarna čudovišta mogla samo da slinave u snovima. Svi dosadašnji diktatori morali su naporno da rade na suzbijanju istine. Mi svojim delovanjem poručujemo da to više nije potrebno, da smo stekli duhovni mehanizam koji može da liši istinu svakog značaja. Na veoma fundamentalan način mi, kao slobodni ljudi, slobodno smo odlučili da želimo da živimo u nekom svetu post-istine.“¹³

Tešić je još naveo negativne društvene trendove: maligno zanemarivanje unutrašnje krize i siromaštva, demontažu republike, decenije korupcije i pohlepe, odbacivanje obrazovanja i budućnosti dece, agresiju maloletnika, zamrzavanje nade, itd. Istakao je i snagu državne propagande:

„Videli smo samo ono što je naša vlada želela da vidimo, u tome nismo videli ništa loše. Dopalo nam se tako. Naša vlada je vodila računa o nama.“¹⁴

Taj mehanizam je Rimaska kurija koristila vekovima, gradeći pozicije pape i Crkve, za koje nije postojalo nikakvo uporište u *Bibliji*. Vodeći navodnu brigu o dušama, monopolišući komunikacione kanale i rituale prolaza, izgradili su duhovnu i materijalnu imperiju, i uticali na oblikovanje društvenog života i političkog poretka. Vernicima je izgledalo kao da Crkva vodi računa o njima. Trebalo je nekoliko vekova da se kritički glasovi o toj političko-ekonomskoj nadgradnji *Biblije*, u interesu Rimokatoličke crkve, pretoče u Luterovu razarajuću lavinu. Ona

¹² Stojan Steve Tesich (1942–1996), dobitnik Oskara 1979. za scenario filma *Breaking Away* preveden kao *Četiri mangupa*.

¹³ Tesich, Steve: „A Government Of Lies“, *The Nation*, january 6/13, 1992.

¹⁴ Ibid.

je uspela jer su bili stvoreni društveno-politički i ekonomski uslovi za verski prevrat, i promenu hegemonije.

Današnja ideološka hegemonija nalazi se pred sličnim izazovom. Stanje u savremenom društvu opisuje citat koji se masovno širi društvenim mrežama i pogrešno se pripisuje Aleksandru Solženjicinu. Ne postoji potvrda o njegovom autorstvu, već se radi o komentaru Elene Gorokove u knjizi o njenom odrastanju u Rusiji:

„Znamo da lažu. Oni takođe znaju da lažu. Oni takođe znaju da mi znamo da lažu. Znamo i da oni znaju da mi znamo da lažu, ali oni i dalje lažu.“¹⁵

Ovaj opšti oportunistički bio je prisutan i početkom XVI veka, sve do Luterove pobune protiv indulgencija. I tada je bilo izvesno da se oprost ne može kupiti i da je čistilište isključivo rimokatolički konstrukt, a opet su i teolozi i najširi slojevi učestvovali u toj crkvenoj propagandi i ekonomiji.¹⁶

Da li u savremenom zapadnom društvu postoji svest o nužnosti promena i spremnost najširih društvenih slojeva da ih prihvate? Da li su razvijene društvene snage koje poseduju kapacitet da ih sprovedu?

Tešićev stav o orvelovskoj servilnosti američkih građana prema politici vlade, upućuje na široku spremnost da se prihvati vertikalna propaganda koju sprovode autoriteti.¹⁷ Ukoliko se putem izbora izmeni odnos snaga u vladajućim garniturama, u korist onih koje su za pozitivne promene u interesu naroda, to bi bez sumnje bilo prihvaćeno. Drugi, malo verovatni model promena, mogao bi se odigrati putem lanca socijalnih nemira i iznuđenih promena, koje bi se mogle karakterisati kao prevrat. Treći model, koji traje već decenijama, odnosi se na puzajuću evoluciju ideologije i sistema vrednosti, koja se odvija u skladu sa društveno-ekonomskim promenama, socijalnom stratifikacijom, izgradnjom nove i svesne intelektualne elite, i medijskim prodorima.

I dok se inicijalne aktivnosti ovih modela prepliću u teoriji i praksi, zvanična američka politika nastavlja da se ispoljava u formi domina-

¹⁵ Gorokhova, Elena: *A Mountain of Crumbs: A Memoir by Elena Gorokhova*, pogl. 13: „A Tour of Leningrad“, Simon & Schuster, New York, 2010, str. 172-173.

¹⁶ Učenje o čistilištu, kao privremenom mestu pročišćenja onih koji umru kao rimokatolici, objavio je papa Grgur I, 593. godine. Sabor u Firenci ga je potvrdio 1439. godine, iako u *Bibliji* stoji da je svako ko umre u grehu, izgubljen za večnost i da će izgoreti u ognjenom jezeru (Otkrivenje 14,10-11; 21,8). Koncept čistilišta ne postoji u protestantskim crkvama, pravoslavlju, judaizmu i islamu.

¹⁷ Ellul, Jacques: *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*, Vintage Books, New York, (1965) 1973, str. 79-87.

cije, uz upotrebu sile. Američka vlada, bez obzira koga zapravo predstavlja, uspela je da proširi orvelovski model uticaja i na globalni nivo, koristeći ne samo propagandna sredstva, već i pritiske, zastrašivanja, pretnje, ucene, crne liste, krivični progon, a u pojedinim slučajevima i oružanu agresiju. Da bi sve to dobilo privid legalnosti, učinjeni su napori da se izvrše intervencije u organizaciji Ujedinjenih nacija i međunarodnom pravnom poretku. Tako je agresija NATO na SR Jugoslaviju 1999. godine, retroaktivno bila „pokrivena“ Rezolucijom 1244 SB UN, a ona na Irak 2003. godine, lažnim svedočenjem u UN o navodnom iračkom hemijskom oružju.

Poslednjih godina činjeni su napori da se eliminiše uloga Saveta bezbednosti UN. Anesteziranu javnost u okupiranoj Nemačkoj,¹⁸ o tome je obavestila Beatrix fon Štorh, potpredsednicu Alternative za Nemačku. Na zasedanju Bundestaga, govorila je o pokušaju da se preko generalnog sekretara Saveta bezbednosti UN, Antonija Gutereša,¹⁹ legalizuje „Svetska vlada“ za slučajeve globalnih kriza, koju bi sačinjavali privatni sektor, civilno društvo, nauka, MMF, Blek Rok, Fondacija Bil i Melinda Gejts, Grin Pis, nevladine organizacije koje finansira Silicijumska dolina, i velike finansijske korporacije. Prema predloženom dokumentu, Generalni sekretar SB UN, odlučivao bi o konstituisanju i mandatu ove „Svetske vlade“, čime bi UN postale suveren, ili tačnije suveren u osobi sekretara UN, u odnosu na države članice.²⁰ Svetska vlada bi saradivala sa relevantnim učesnicima: Big Tech, Big Data, Big Pharma i svim njihovim nevladinim organizacijama.

Štorhova je podsetila da bi o tome trebale da odluče 193 članice UN. Prema Transparensi internešnel, dve trećine njih je korumpirano, a prema Demokratskom indeksu *Ekonomista*, samo 77 ili 40% njih su demokratije. Ogromnu većinu GS UN čine diktature, autokratske i korumpirane države.²¹

¹⁸ Tajni državni ugovor „Kancelar Akt“ potpisan je 21. 5. 1949. godine između Savezne Republike Nemačke u procesu formiranja (formirana je 24. 5. 1949) s jedne strane, i SAD, Velike Britanije i Francuske. Ovim aktom su „sile pobednice“ (SAD pre svih) preuzele kontrolu nad odbranom, finansijama i medijima u Nemačkoj, u narednih 150 godina od potpisivanja.

¹⁹ Portugalski političar António Manuel de Oliveira Guterres, rođen 1949. godine, kao premijer Portugala je podržao nelegalnu agresiju NATO na Jugoslaviju 1999. godine, i odobrio učešće portugalskih vojnih aviona.

²⁰ United Nations: „Pact for the Future, Global Digital Compact, and Declaration on Future Generations“, September 2024.

²¹ Von Štorh, Beatrix, govor potpredsednice Alternative za Nemačku (Beatrix von Storch, AfD) na 188. plenarnoj sednici Bundestaga o rezultatima „Samita o budućnosti“ Ujedinjenih nacija, Berlin, 26. septembar 2024.